

DESTEKTEN YOKSUN KALAN EŞİN YENİDEN EVLENME OLASILIĞI

ÇELİK AHMET ÇELİK

1- Yeniden evlenme olasılığının tazminat davasına etkisi

Destekten yoksun kalan eşin yeniden evlenme olasılığı, zararı azaltan durumlardan sayılmakta;olasılığın oranına göre tazminattan indirim yapılması gerekmektedir.

Dul eş dava bitmeden evlenmişse, destek tazminatı, önceki eşinin ölüm tarihi ile yeniden evlenme tarihi arasındaki süreye göre hesaplanmaktadır. Çünkü yeniden evlenmekle yeni bir destek bulduğu kabûl edilmektedir. Şu kadar ki, ölen eşinin gelir durumuna oranla, yeni eşinin geliri daha düşükse, aradaki farkın tazminat olarak ödetilmesi gerekeceği yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Yargıtay görüşleri de bu yöndedir.¹

Eğer, dul eş, dava sonuçlandıktan sonra evlenmişse, artık geriye dönüş olmayacağı, örneğin tazminat borçlusu olan davalının yargılamanın yenilenmesi (iadei muhakeme) yoluna gidemeyeceği; dava sırasında tazminattan olasılık indirimi yapılmış olmakla, artık kesin hüküm ortaya çıktığı düşünülmektedir.² Yargıtay bu görüştedir.³ Biz de aynı görüşe katılıyoruz. Çünkü yaşam değişkendir, ikinci kez evlenen mutlu olamayıp kısa sürede boşanmış olabilir. Böyle bir durumda desteksiz kalanın ne yapacağı sorunu göz önünde tutulmalıdır. Artık, geriye dönüp sorumlular hakkında yeniden dava açamaz, tazminat isteyemez. Burada sosyal güvenlik kurumlarının uygulamasını anımsayalım; orada çözüm ve geriye dönüş vardır. Dul eş evlenince bağlanan aylık kesilir, boşanınca yeniden bağlanır.⁴

2- Yeniden evlenme olasılığının araştırılması ve saptanması ve tablolar

Bu konuda ülkemiz koşullarını ve dul eşin yeniden evlenme olasılıklarını araştıran bir çalışma yapılmış değildir. Mahkemelerce de yeniden evlenme olasılıkları araştırılmamakta, bu konu üzerinde yeterince durulmamakta, Yargıtay kararlarında “dul kalan eşin aile bağlarına, sosyal ve ekonomik durumuna, kişiliğine, çocuk sayısına, yörenin töresel koşullarına bakılarak bir sonuca varılması” istenmesine karşın, indirim konusu bilirkişilerin anlayış ve değerlendirmesine bırakılmaktadır. Uygulamada, bilirkişiler daha çok hazır tablolardan yararlanarak evlenme olasılıklarını belirlemektedirler. En sık başvurulanan İsviçreli

¹ Yarg.4.HD.20.06.1966 gün 100049-6963 sayılı kararına göre, dul kaldıktan sonra bir başkasıyla evlenen davacının tazminatı, ölüm gününden evlenme gününe kadar hesaplanıp hüküm altına alınmak gerekir ise de, eğer evlenme davacıya aynı yaşam seviyesini sağlamamışsa, bu yön davacıya ispat ettirilerek, evlenmenin sağladığı seviye ile varsa aradaki fark davalıya ödettilmek gerekir. (M.R.Karahasan, Maddi ve Manevi Tazminat,1996,sf.727) – Aynı biçimde 9.HD. 28.10.1980 gün 8346-10933 sayılı kararı. (Yasa H:D.1980/12-1769, no:682)

² Arkun Kudat, Cismani Kazalardan Doğan Zararlar Nasıl Değerlendirilir, ,1966, sf.105

³ Kesin hüküm konusunda, Yargıtay HGK. 16.10.1985 gün E. 10-800 K.827 sayılı kararında şöyle denilmiştir: “Evlenme ihtimali, yaşam süresi, gelir artışları gibi durumların saptanması varsayımlara dayanır. Bu itibarla aksi görüşün kabulü halinde, aynı yöntemin uygulandığı bütün davalarda, hükmün kesinleşmesinden sonra, varsayımla tespit olunan hususun aksinin gerçekleşmesi durumunda, aynı konuda tekrar tekrar davaların açılmasına olanak sağlanmış olur ki, bu hal kesin hükümle güdülen amaca aykırı düşer. (YKD.1986/Ekim, sf.1441,paragraf: 3)

⁴ 506 sayılı S.S.Yasası'nın 23.maddesi VI.bendine göre, dul eş evlenirse geliri kesilir. Gelirin kesilmesine yol açan evlenme son bulunca gelir yeniden bağlanır. Sonraki eşinden de gelir almaya hak kazanan dul eşe, bu gelirlerden fazla olanı ödenir. Aynı hüküm 1479 sayılı Bağ-Kur Yasası'nın 46.maddesi 1.fıkrasında da vardır. Dul eşin evlenmesi ve boşanması durumlarında aylığın kesilmesi ve tekrar bağlanmasına ilişkin hükümler 5434 sayılı Emekli Sandığı Yasası'nın 93.maddesinde yer almıştır.

Hans Moser'in tablosu ile AYİM (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) tarafından kullanılan tablodur. Bu tabloların gerçekleri ne derece yansıttığı bugüne kadar tartışılmamış, üzerlerinde durulmamıştır. Moser'in tablosu 1940'dan önceye ait olduğuna göre, günümüz koşullarına uyduğunu söylemek fazla iyimserlik olur. Gene İsviçre kaynaklı Stauffer/Schaetzle tablosu daha yakın tarihteki ise de, bunu pek bilen yoktur. AYİM tablosu da ülkemiz koşullarına ne derece uygundur bilemiyoruz. Bu tablonun İsviçre tablolarından yararlanılarak ortalama bir yöntemle oluşturulduğunu sanıyoruz dersek, yanlışmış olur muyuz bilemiyorum. Tabloların üçü de kadınlar içindir. Nedense erkeklerin evlenme şansı üzerinde durulmamış, onlar için de bir tablo düzenleme gereği duyulmamıştır.

Kadınların yaşlarına göre yeniden evlenme olasılıklarını gösteren tablolar şöyledir:

Moser tablosu

20 yaşındaki dul kadın için	%72
25 yaşındaki dul kadın için	%48
30 yaşındaki dul kadın için	%28
35 yaşındaki dul kadın için	%17
40 yaşındaki dul kadın için	% 9

Stauffer/Schaetzle tablosu

18 yaşındaki dul kadın için	%75
20 yaşındaki dul kadın için	%70
25 yaşındaki dul kadın için	%40
30 yaşındaki dul kadın için	%26
35 yaşındaki dul kadın için	%15
40 yaşındaki dul kadın için	% 9
45 yaşındaki dul kadın için	% 7
50 yaşındaki dul kadın için	% 4
55 yaşındaki dul kadın için	% 3

AYİM (Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) tablosu

17-20 yaş arası	%52
21-25 yaş arası	%40
26-30 yaş arası	%27
31-35 yaş arası	%17
36-40 yaş arası	% 9
41-50 yaş arası	% 2
51-55 yaş arası	% 1

Yukardaki yüzdeler, çocuksuz eşler için olup, AYİM uygulamasında 18 yaşından küçük her çocuk için %5 indirim yapılmaktadır.

Erkeklerin yeniden evlenme olasılıkları üzerine değerlendirmeler:

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1967-1973 yılları arasındaki yedi yıllık dönemi kapsayan bir araştırmaya göre, ülkemizde eşi ölen erkeklerin, eşi ölen kadınlara oranla, yeniden evlenme olasılıklarının %77,13 oranında daha yüksek olduğu gibi bir sonuca varıldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bunun ne derece sağlıklı bir saptama olduğu hususunda kuşkularımızı belirttikten sonra, genç bir akademisyen tarafından bu %77,13 oranının Moser ile Stauffer/Schaetzle'nin kadınlar için düzenledikleri tablolara uygulanması sonucu ortaya çıkan (**erkekler için evlenme olasılıkları**) tablolarını aşağıda veriyoruz:⁵

⁵ Dr.K.Emre Gökyayla, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı ,Seçkin,2004, sf.227

Moser tablosunun erkeklere uygulanması:

20 yaşındaki dul erkek için	%90
25 yaşındaki dul erkek için	%85
30 yaşındaki dul erkek için	%50
35 yaşındaki dul erkek için	%30
40 yaşındaki dul erkek için	%16
50 yaşındaki dul erkek için	% 4

Stauffer/Schaetzle (erkekler için) tablosu :

18 yaşındaki dul erkek için	%75
20 yaşındaki dul erkek için	%70
25 yaşındaki dul erkek için	%40
30 yaşındaki dul erkek için	%26
35 yaşındaki dul erkek için	%15
40 yaşındaki dul erkek için	% 9
45 yaşındaki dul erkek için	% 7
50 yaşındaki dul erkek için	% 4
55 yaşındaki dul erkek için	% 3

Biz de, AYİM tablosundaki kadın oranlarını DİE'nin %77,13 oranı üzerinden artırarak, erkekler için evlenme olasılık tablosu düzenledik. Buna göre:

AYİM tablosunun erkeklere uyarlanması:

17-20 yaş arası erkekler	%90
21-25 yaş arası erkekler	%70
26-30 yaş arası erkekler	%48
31-35 yaş arası erkekler	%30
36-40 yaş arası erkekler	%15
41-50 yaş arası erkekler	% 4
51-55 yaş arası erkekler	% 2

Yukardaki oranlardan, 18 yaşından küçük her çocuk için %5 indirim yapılacaktır.

Yukardaki tabloların kapsamlı bir araştırmaya dayanıp dayanmadığını ve ne derece bilimsel olduklarını bilmiyoruz. Bilimsel verilere göre düzenlenmiş olsa bile, değişen yaşam koşullarına göre, evlenme olasılıklarının zaman içerisinde değişeceği de bir gerçektir. Öte yandan, aynı yaştaki bütün kadınlara ve bütün erkeklere eşit olasılık yüzdeleri içeren bu tablolardaki rakamlarla yetinilmesi, başka hiçbir araştırma ve değerlendirme yapılmadan, her olayın ve her kişinin özellikleri dikkate alınmadan tablolardaki yüzdelerle göre tazminattan indirim yapılması ne derece adaletli bir sonuç verir bilemiyoruz. Ancak şu var ki, uygulamada birliğin sağlanması yönünden bu tabloların temel ölçü alınması ve bu ölçü üzerinden evlenme şansı belirlenecek kişilerin özelliklerine göre tablolardaki rakamların altına inilmesi veya üstüne çıkılması biçiminde bir uygulama ve değerlendirme, bize göre, en doğru çözüm olacaktır.⁶

Tablolardaki rakamlar temel ölçü alındıktan sonra, bunlarla yetinilmeyip, Yargıtay kararları ile de öngörüldüğü gibi, tarafların kanıt sunmaları ve yargıcın doğrudan araştırma yapması gerekecek; toplanan belge ve bilgiler değerlendirilerek bir sonuca varılmaya çalışılacaktır

⁶ Dr.Gökyayla,age.,sf. 222-223

Yargıtay kararlarında, yeniden evlenme olasılıklarının nasıl araştırılacağına ilişkin açıklamalar şöyledir:

Destekten yoksun kalan eşin aile bağlarına, sosyal ve ekonomik durumuna, çocuk sayısına sağlığına, fiziksel yapısına, yaşına, yaşadığı sosyal çevresine bakılarak ileride evlenme şansı olup olmadığı ve evlenme şans oranı bilirkişi tarafından saptanmalıdır.

(15.HD.22.12.1975, 4551-5052)⁷

Ölen işçinin eşinin evlenme şansı olup olmadığı, varsa, oranı belirlenirken davacı kadının yaşından başka diğer hususların da tespit edilmesi gerekir. Örneğin, davacı kadının sağlığı, karakteri, çocukları ve bunların sayısı, iktisadi durumu ve ayrıca yaşadığı toplumun da bu konudaki düşünce ve telâkkileri birlikte incelenmelidir. Ancak bu suretle yapılacak bir inceleme ile davacı eşin evlenme şansı olup olmadığı ve oranı gerçeğe yakın olarak tespit edilebilir. (9.HD.05.06.1970,727-5963)⁸

Davacının yaşı, karakteri, sosyal durumu, aile bağları ve sağlığı gibi özel hal ve şartlar göz önüne alınarak evlenme ihtimali oranı tespit edilmek ve bulunan maddi tazminattan buna göre indirim yapılmak gerekir.

(15.HD.08.01.1975, 1515-65)

Davacının oturduğu yörenin gelenekleri, sosyal durumu, yaşı, çocuk sayısı gözönünde tutularak evlenme şansının ve oranının bilirkişi aracılığı ile tespit edilip tazminattan düşülmesi gerekip gerekmediğinin incelenmemiş olması doğru değildir.

(15.HD. 16.04.1975, 705-2139)

Davacının yaşadığı çevrenin gelenekleri, bakıma muhtaç iki çocuğunun bulunuşu, davacıya ait doktor raporu ve bugüne kadar evlenmemiş olduğu gözönünde bulundurulmaksızın %40 evlenme şansı olduğunun kabulü usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir. (10.HD.16.04.1976, 9969-2931)

Davacının genç ve bir çocuklu olmasına göre, sosyal çevresi de nazara alınarak evlenme şansı oranının tespit edilip bu oranı karşılayacak miktarın maddi zarardan düşülmesi gerekirken, bu hususun dikkate alınmaması isabetsizdir.

(9.HD.23.10.1979, 12259-13116)

Dul kalan davacı olay tarihinde 26 yaşında olup çocuğu olmaması, ayrıca mali ve içtimai durumu da gözetildiğinde evlenme şansının %35 oranında olabileceği kanısına varılmış ve destekten yoksun kalma tazminatının hesabı da buna göre yapılmıştır. Oysa bu konuda mahkemece önceden yeterli delil toplanmadığı görülmektedir. Evlenme şansının tespitinde yaş ve çocuk durumlarından başka aile bağları, eşin karakteri, yaşadığı ortam ile sağlık düzeninin sosyal ve ekonomik durum ile birlikte gözetilmesi gerekir. Bu konudaki inceleme ise davaya bakan mahkemece yapılmalı ve evlenme şansının oranı bunlar belirlendikten sonra mahkemece tespit edilip hesabın ona göre yapılması bilirkişilerden istenilmelidir. Gerçekten evlenme şansının tespiti, bu nedenle tazminattan bir miktar indirim yapılmasını gerektiren bir öncelik bulunup bulunmadığının şayet varsa ne oranda indirim yapılmasının adilane olacağı tamamen takdire dayanmaktadır. Borçlar Kanunu'nun 43.maddesi uyarınca bu takdir hakkı da hakime verilmiştir. O halde, mahkemece yukarıda belirtilen etkenler araştırılmaksızın bilirkişi raporu aynen benimsenerek evlenme şansının %35 olarak kabulü isabetsizdir. (4.HD.29.04.1986, 2977-3692)

⁷ YKD.1976/11-1602

⁸ İKİD.1970/11-8963

Davacı eş yaklaşık olarak 21 yaşındadır. Tek çocukludur. Bu durumda evlenme olasılığı fazladır. Şayet istisnai olarak evlenme şansını kaldıran bir durum varsa, bunun da ayrıca usulen tespiti ve hüküm yerinde belirtilmesi gereklidir. Bu bakımdan zarardan indirim nedeni bulunan evlenme şansı üzerinde durulmaması isabetli değildir.

(10.HD.29.04.1977, 6362-3243)⁹

Trafik olayında kocası ölen ve bu yüzden destekten yoksun kalma tazminatı isteyen davacı kadın olay tarihinde 39 yaşında olup çocuksuzdur. Hükme esas alınan hesap bilirkişisi raporunda davacının evlenme şansından dolayı destek zararı hesaplanırken bir indirim yapılmamış ve mahkemece de evlenme şansı üzerinde durulmamıştır. Oysa çocuksuz olan davacının yaş durumu da gözetildiğinde evlenme şansı olabilir. Mahkemece bu konu üzerinde de durulmadan ve davacının evlenme şansı oranına göre bir indirim yapılmadan destekten yoksun kalma tazminatının yazılı miktar üzerinden hüküm altına alınması bozmayı gerektirmiştir. (4.HD.17.12.1987, 7895-9253)¹⁰

Evlenme şansı ve oranının belirlenmesi özel ve teknik bilgiyi gerektirmeyen bir değer yargısına bağlıdır. Medeni Kanun'un 4.maddesi takdir hakkının hakim tarafından hakkaniyete uygun olarak kullanılacağını kabul etmiştir. Bu nedenle evlenme şansının ve oranının özellikle yaş, mizaç, sosyal koşul, yerel ortam, aile bağları, sağlık, fiziki görünüş, iktisadi durum, evlenme isteği gibi faktörler gözönünde tutularak hakim tarafından belirlenmesi zorunludur. Hakim ancak görev yaptığı çevreye yabancı ise, dul olan kişilerin tekrar evlenebilme olanakları ile ilgili örf ve adeti ve sosyal çevreyi bilirkişi aracılığı ile tespit edebilir. Buna rağmen somut olayda kişinin evlenme şansı olup olmadığı, varsa oranının belirlenmesi için yukarıda belirtilen hususlara göre nitelendirme yapmak hakim görevidir. Olayımızda böyle bir araştırma yapılmamıştır. Kaldı ki davacının yaşı, çocuksuz olması ve meslek sahibi bulunması nedeniyle oluşan sosyal çevresi gözetildiğinde %20 evlenme şansı kabul edilmesi hatalı olmuştur. Mahkemece yapılacak iş, evlenme şansını tüm olgular gözetilerek belirleyip sonucuna göre karar vermektir.

(4.HD.09.04.1991, 90/4299-91/3549)¹¹

Davacılar arasında ölenin eşi 31 yaşında, iki çocukludur. Yörenin töresel koşulları da gözetildiğinde evlenme olasılığının bilirkişi tarafından %10 kabul edilmesi yanlıştır. Esasen evlenme şansı takdiri hakime ait olup, yörenin koşullarını gözeterek, pek düşük belirlenen evlenme şansı oranının uygun bir düzeye yükseltilmesi gerekir. Mahkemece, adigeçen davacının şimdiki medeni durumu nüfus kayıtlarından sorulup, yukarıda açıklanan koşullar doğrultusunda bir oran belirlenip tazminattan indirim yapılmalıdır.

(19.HD.13.02.1995,6711-1001)¹²

Evlilik sözleşmesi olmaksızın birlikte yaşayan nikâhsız eşin, desteğin ölümü ile nikâhli eş gibi, yaşam süresinin sonuna kadar ve özellikle yaşı, sosyal durumu, yaşadığı ortam ve aile bağları gibi nedenlerle ölen kocasının evinde yaşamını sürdüremeyeceği, güçlü olmayan aile bağı nedeniyle müşterek haneyi terk edeceği, kendisine yeni bir yaşam seçeceği üstün olasılık içinde olduğu, giderek, bakım ihtiyacının nikâhli eşte olduğu gibi desteğin bakiye ömrünün sonuna kadar devam etmeyeceği varsayımı gözönünde tutularak, Borçlar Kanunu'nun 43.maddesi gereğince, belirlenen tazminattan hak ve adalete uygun bir indirim yapılması gerektiği de tartışmasızdır. (21.HD.08.07.1997, 3331-4819)¹³

⁹ Buraya kadar olan (6) adet karar M.R.Karahasan, age., 727-802 sayfalardan alınmıştır.

¹⁰ YKD.1988/6-765

¹¹ Yasa Hukuk Dergisi, 1991/9-1266,no:489 – Aynı biçimde 4.HD.25.04.1991 gün 90/4315-91/3753 sayılı kararı.

¹² G.Eriş, Kara Taşıma Hukuku,1996,sf.670

¹³ YKD.1997/11-1785) – Özel Daire'nin 24.03.1998 gün 843-2117 sayılı, 18.02.1999 gün 693-899 sayılı ve 03.02.2000 gün 711-637 sayılı kararları da aynı biçimde olup, Yargıtay 21.Hukuk Dairesi'nin bu kararlarının ülke gerçekleriyle bağdaşmadığı, çünkü "resmi nikâh" olmaksızın bir çok evliliklerin yaygın biçimde

Bazı yerlerde, özellikle köylerde uygulanmakta olan gelenek gereği, dul kalan kadının, ölenin erkek kardeşiyle karı koca gibi yaşamaya başladığı görülmektedir. Anadolu'nun bir çok yerlerinde, herhalde mirasın dağılmaması amacıyla, ölen kardeşlerin karılarıyla evlenme geleneği uygulanmakta ve sürdürülmektedir. Dul eş, birlikte yaşadığı ikinci kişinin ölenin kardeşi olmasına göre, kocasının ölüm gününden başlayarak evlenme gününe kadar tam maddi tazminat isteyebilir. Ondan sonraki dönem için de maddi tazminatın (destek zararının) hüküm altına alınması olanağı yoktur. Bu nitelikteki ilişkiler dahi, nikâhla gerçekleşenler gibi, her zaman ve daha kolaylıkla boşanmada olduğu gibi, ayrılığı sağlayabilirse de, genellikle gelenek toplumun bazı kesimleri için hukuki bağlardan daha güçlü olanaklar doğurmaktadır. O halde bu konuda evlenme gibi destekten yoksun kalma tazminatı için de hesap yapılmamış olması bozmayı gerektirir.

(4.HD.25.05.1976, 5263-5405)¹⁴

Davacının olay tarihindeki yaşına, olaydan sonra (6) yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen evlenmemiş olmasına, (3) çocuklu bulunmasına, yaşadığı çevre ve çevrenin evlenme konusundaki düşüncelerine, uzun süredir evlenmemiş olmasının aile bağlılığının ve sadakatının bir göstergesi olacağına, ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarına göre evlenme olasılığının olmadığı kabulü gerekir.

(9.HD.27.12.1988, 12374-12582, Karşıoy yazısı)

3- Araştırma ve değerlendirme nasıl yapılmalı

Yukarda özetlenen Yargıtay kararlarında dul eşin yeniden evlenme olasılıklarının nasıl araştırılacağı konusunda az çok açıklama yapıldığı kanısındayız. Eksik olan hep dul kadın üzerinde durulup erkeklerden hiç söz edilmemesidir. Olasılık tablolarının da yalnızca kadınlar düşünülerek düzenlenmiş olması da ayrı bir eksikliklerdir.

Bizce, dul eşin yeniden evlenme olasılığı araştırılırken, kadın-erkek ayrımı ile yetinilmeyip genç-yaşlı, güzel-çirkin, sağlıklı-sağlıksız, sağlam-sakat, zengin-yoksul, kentli-köylü, eğitilmiş-eğitimsiz, diplomalı-diplomasız, meslek sahibi veya niteliksiz, çalışan-çalışmayan, çocuklu-çocuksuz, çok çocuklu-az çocuklu gibi ayrıntılar üzerinde durulmalı; ayrıca aile bağları, yöre koşulları, gelenekler ve töreler gözletilmelidir.

Yeniden evlenme olasılıklarını belirlemede, dul eşin yaşı dışındakilerin tümü özeldir; elde yeterli veriler ve bilgi birikimi olmadıkça bunların saptanması ve değerlendirilmesi oldukça güçtür. Bu konuda yeterince gözlem yapmamış olan, yaşam deneyimleri bulunmayan kişiler (yargıç veya bilirkişi) oran belirlemede hep yanılacaklardır. O yüzden, yabancı kaynaklı da olsa, tablolardan yararlanmak bir zorunluk olmaktadır. Ancak bunlarla yetinilmeyip, yukarda açıklanan Yargıtay kararları doğrultusunda kanıt toplamak, araştırma yapmak gerekmektedir. Yargıç veya bilirkişi, dosyada toplanacak kanıtlara ve araştırma sonuçlarına göre, tablolardaki rakamların biraz altında veya biraz üstünde (duruma göre) bir değerlendirme yaparak uygun bir oran belirlemelidirler. Ayrıca yargıç, olayın dışında kalmayıp ve bilirkişi raporu ile yetinmeyip, dosya içeriğine göre M.K.m.4 ile B.K. 42 ve 44/2 çerçevesinde yeniden bir değerlendirme yapmalı, hükme esas olacak tazminat miktarını kendi belirlemelidir.

---

sürdürüldüğü, nikâhsız eş ile nikâhlı eş arasında fark bulunmadığı görüşündeyiz. Nitekim bu kararlara yazılan iki ayrı karşıoylarda da bu tür değerlendirmelerin yanlış olduğu dile getirilmiştir. Bu konunun ayrıntılarına aşağıda ayrı bir bölümde yer vereceğiz.

¹⁴ YKD.1978/5-699

4- Değerlendirmenin hangi tarihe göre yapılacağı

Uygulamada, dul eşin yeniden evlenme olasılığı saptanırken, olay tarihindeki yaşı dikkate alınmaktadır. Bu yanlıştır. **Hüküm tarihine en yakın tarihe göre değerlendirme yapılması gerekir.** Çünkü, Yargıtay'ın yerleşik kararlarına göre:

- Tazminat hesabında, rapor (hüküm) tarihindeki en son veriler dikkate alınır.
- Gerçek belli iken varsayımlara göre değerlendirme yapılamaz.

Örneğin, aradan dört yıl geçmiş olup dava devam etmekte ve bu arada dul eş evlenmemiş ise, olay ve ölüm tarihi esas alınıp evlenme şansının buna göre belirlenmesiyle ve tazminattan bu oran üzerinden indirim yapılmasıyla davacıya haksızlık edilmektedir. Oysa, **Yargıtay görüşü de hüküm tarihinin esas alınacağı yönündedir.** Öğretide de ölüm gününün değil, hüküm gününün esas alınması gerektiği yönünde görüşler vardır.¹⁵

Yeniden evlenme olasılığının belirlenmesinde “ölüm günü”nün değil de “hüküm günü” nün esas alınması gerekeceğine ilişkin Yargıtay kararı şöyledir:

Kadının evlenme şansı olup olmadığı ve derecesi, “hüküm tarihindeki” yaşı ve diğer özellikleri gözönünde tutularak saptanmalıdır.

(Özet): Evlenme şansının yüzdeye göre oranı takdir edilirken, kadının dul kaldığı tarihteki yaşı değil, hüküm tarihindeki yaşı ve diğer özelliklerinin gözönünde tutulması kaçınılmaz bir zorunluluktur. (9.HD.17.01.1972, 24111-135)¹⁶

5- Dava sonuçlanmadan evlenme durumunda tazminatın hesaplanması

Dul eş, tazminat davası sürerken evlenmiş ise, tazminat hesabı, **ölüm gününden evlenme gününe kadar** olan süre ile sınırlı olarak hesaplanacaktır. Anca bunun ayrık durumları da vardır. Eğer sonraki evlilik, öncekinin koşullarını sağlamıyorsa, başka bir deyişle, yeni eşin destekliği önceki kadar değilse davacı aradaki farkı isteyebilecektir.

a) Önce, dava sırasında evlenme durumunda, tazminat hesabının nasıl yapılacağına ilişkin Yargıtay kararlarını görelim:

Dul eş, dava sonuçlanmadan önce evlenmişse, ölen eşinden dolayı destekten yoksun kalma tazminatı, ölüm gününden evlenme gününe kadar hesaplanır.

Davacı ölümle dul kaldıktan sonra (dava devam ettiği sırada) bir başka kişiyle evlenmiştir. Bu evlenme, kendisinin bakımını sağlayıcı yeni bir tasarruf olduğuna göre, artık ölenin desteğinin gereği kalmamış olabilir. O halde, bu davacıya ölüm gününden evlenme gününe kadar tam destekten yoksun kalma tazminatına hükmedilmek gerekir.

(4.HD.20.06.1966, 10049-6963)¹⁷

¹⁵ Oftinger'e göre, karar gününe kadar evlenmemiş olan kadının, evlenme ihtimaline dayanarak “ölüm günü”nün esas alınması ve zarardan buna göre indirim yapılması yanlıştır; “hüküm günü” esas alınmalıdır. Dr. K.Emre Gökyayla'ya göre: “Oftinger'in görüşü, özellikle davaların uzun sürdüğü ülkemiz açısından oldukça yerindedir. Örneğin yirmibeş yaşındaki bir kadının kocasını kaybettiğini ve açtığı tazminat davasının da beş yıl sürdüğünü ve hüküm verildiğinde, kadının hâlâ dul olduğunu kabul edelim. Yirmibeş yaşındaki bir kadının evlenme ihtimali, otuz yaşındaki bir kadına göre daha yüksektir. Dolayısıyla kadının, kocasının ölüm günündeki yaşı dikkate alınarak zarar tespit edilirse, bulunacak rakam otuz yaşına oranla daha düşüktür. Oysaki kadın, hükmün verildiği tarihte otuz yaşına gelmiş ve hâlâ evlenmemiştir. Bu yüzden, kocanın ölüm tarihi değil, hükmün verildiği tarih dikkate alınmalıdır.” Ayrıca dip notta, Oftinger'in yanı sıra Stauffer/Schaetzle ile Stark'ın da aynı görüşü savundukları belirtilmiştir. (Bkz: Dr.K.Emre Gökyayla, age., sf. 225, dip not: 475)

¹⁶ İBD.1972/Mayıs-Haziran,sf.527-+528

¹⁷ ABD.1968/6-1082

Tazminat, ölüm gününden evlenme gününe kadar hesaplanmalıdır.

Dul kalan eşin yeniden evlenme durumu, eğer açtığı destekten yoksun kalma tazminatı davası son buluncaya kadar gerçekleşmişse, bu durumda, davacı eşe, ölüm tarihinden evlenme tarihine kadar olan süre için tam destekten yoksun kalma tazminatı vermek, fakat bakım ihtiyacı yeni evlenmeyle eskisi gibi karşılanmaktaysa, evlenmeden sonraya ilişkin istek reddolunmak gerekir.

(9.HD. 10.11.1967, 8433-10366)¹⁸

Yeniden evlenme olmuşsa, destek tazminatı, ölüm gününden evlenme güne kadar hesaplanır.

Davacı, bazı yerlerde, özellikle köylerde uygulanmakta olan gelenek gereği, kocasının ölümünden sonra, onun erkek kardeşiyle karı koca gibi yaşamaya başlamıştır. Anadolu'nun bir çok yerlerinde, herhalde mirasın dağılmaması amacıyla, ölen kardeşlerin karılarıyla evlenme geleneği uygulanmakta ve sürdürülmektedir. Dul eş, birlikte yaşadığı ikinci kişinin ölenin kardeşi olmasına göre, kocasının ölüm gününden başlayarak evlenme gününe kadar tam maddi tazminat isteyebilir. Ondan sonraki dönem için de maddi tazminatın (destek zararının) hüküm altına alınması olanağı yoktur. Bu nitelikteki ilişkiler dahi, nikâhla gerçekleşenler gibi, her zaman ve daha kolaylıkla boşanmada olduğu gibi, ayrılığı sağlayabilirse de, genellikle gelenek toplumun bazı kesimleri için hukuki bağlardan daha güçlü olanaklar doğurmaktadır. O halde bu konuda, (yeniden) evlenme gibi destekten yoksun kalma tazminatı hesaplanmamış olması bozmayı gerektirmiştir.

(4.HD.25.05.1976, 5263-5405)¹⁹

Yargılama sırasında evlenen davacı eşin tazminatı, eşinin öldüğü tarihten yeniden evlenme gününe kadar hesaplanmalıdır.

Dava trafik kazasında ölüm nedeniyle tazminat isteğine ilişkindir. Davacı Özlem, davalı şirkete ait aracın çarpması sonucu ölen eşinin desteğinden yoksun kalma nedeniyle tazminat istemiştir. Ancak, yargılama sırasında davacının evlendiği görülmüştür. Yerel mahkemece, davacının isteyebileceği tazminat miktarının, olay tarihi ile ikinci kez evlendiği tarih arasında kalan dönem için olması gerekirken, desteğin aktif ve pasif döneminde eşine destek olacağını kabul ederek hesaplama yapan bilirkişi raporunun hükme esas alınması bozmayı gerektirmiştir. (4.HD. 10.05.2004, 4697-6184)²⁰

b) İkinci evliliğin, öncekinin yaşam düzeyini sağlayamamış olması durumunda, ölen eşten dolayı destekten yoksunluğun nasıl hesaplanacağı hakkında Yargıtay kararları:

İkinci evliliğin kendisine sağladığı yaşam düzeyi, öncekinin altında kalmışsa, kadın önceki ve sonraki yaşam düzeyleri arasındaki fark tutarında tazminat isteyebilir.

Destekten yoksun kalma tazminatına hak kazanma koşullarından biri de davacının "bakım ihtiyacı" içinde bulunmasıdır. Bu ihtiyaç ise davacının kocasının ölümü sonucu, yaşam düzeyinin kocasının kendisine sağladığının altına düşmesi ile gerçekleşmiş sayılır. O halde bu temel ilkeden hareket olunduğunda, davacı kadının ikinci defa evlenmiş olması, ilk kocasının iş kazası sonucu ölümü nedeniyle isteyebileceği destekten yoksun kalma tazminatından feragat anlamını taşımaz. Aksine, **ikinci evliliğin kendisine sağladığı yaşam düzeyi, öncekinin altında kaldığı sürece, davacı kadın, önceki ve sonraki yaşam düzeyleri arasındaki fark tutarında tazminat isteyebilir.** Ancak, davacı, bu farkın gerçekleştiğini ispat etmedikçe ikinci evlilik süresince destekten yoksun kalma tazminatı isteyemez. Yargıtay'ın önceki uygulamaları bu doğrultuda olduğu gibi (9.HD. 17.01.1972, 24111-135) mehzaz kanun uygulamasına yön veren İsviçre Federal Mahkemesi uygulaması da

¹⁸ Mustafa Çenberci, İş Kanunu Şerhi, 1986, sf.1052, Dip not: 125

¹⁹ YKD.1978/5-699)

²⁰ Fatih 1.Asliye Hukuk Mah.2005/43 Esas No.lu dosyasından alınmıştır.

bu doğrultudadır. (JdT.1965 1-455 No:64, S.S.Tekinay—, Borçlar Hukuku Genel Hükümleri, sf.477,not:47/6 ve T.Tunçomağ, Borçlar Hukuku,C.I-Genel Hükümler)

(9.HD.28.10.1980, 8346-10933)²¹

Dul kaldıktan sonra bir başkasıyla evlenen davacının tazminatı, ölüm gününden evlenme gününe kadar hesaplanıp hüküm altına alınmak gerekir ise de, eğer bu yeni evlilik davacıya aynı yaşam seviyesini sağlamamışsa, bu yön davacıya ispat ettirilerek, evlenmenin sağladığı seviye ile varsa aradaki fark davalıya ödettirilmek gerekir.

Destekten yoksun kalma tazminatı, ölenin sağ kalması halinde yoksun kalana yapacağı normal yardımları ölüm sebebiyle yapamaması yüzünden peşin miktarının hesaplanarak ödetilmesinden ibarettir. Böylece, ödetmeyi zorunlu kılmanın amacı, yoksun kalanın ölüm gerçekleşmemiş olsaydı malca ne durumda olacak idiyse, o durumun sağlanmasıdır. Oysaki, davacı ölümle dul kaldıktan sonra (dava devam ettiği sırada) bir başka kişiyle evlenmiştir. Bu evlenme, kendisinin bakımını sağlayıcı yeni bir tasarruf olduğuna göre, artık ölenin desteğinin gereği kalmamış olabilir. O halde, bu davacıya ölüm gününden evlenme gününe kadar tam destekten yoksun kalma tazminatına, yukardaki bentte açıklandığı üzere hükmedilmek gerekir.

Şayet, evlenme davacıya, **aynı yaşam seviyesini sağlamamışsa**, bu yön davacıya ispat ettirilerek, evlenmenin sağladığı seviye ile varsa **aradaki fark** davalıya ödettirilmek gerekir.(4.HD.20.06.1966, 10049-6963)²²

Dul eşin zararı, iki destek arasındaki farktır.

Davacı eşin, kocasının ölümünden bir süre sonra bir başka erkekle evlilik dışında birleştiği dava dosyasındaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Evlilik dışı birleşmeler, şayet sürekli ve kadına destek sağlayıcı nitelik taşıyorsa, yeni bir evlenme durumundan farksızdır. Zira, bu durumda da yitirilmiş bir destek edimi, yeni bir destek edimi ile karşılanmaktadır. Böyle bir durumda, **dul kalan eşin zararı, ancak iki destek edimi arasındaki fark olabilir** ve dolayısıyla ancak bu farkı isteyebilir. 10.HD. 11.09.1975, 2496-4646)²³

Yukardaki örnekler hep dul kalan kadınlarla ilgilidir. Onun için biz de, birikimlerimizden yararlanarak bir de **erkekler yönünden** şöyle bir örnek verelim:

İncelediğimiz olayda, davacı erkeğin ölen karısı, meslek sahibi ve oldukça yüksek kazancı olan bir iş kadınıdır. Onun ölümünden sonra dul erkeğin evlendiği yeni karısı ise her hangi bir iş ve kazancı olmayan bir ev kadınıdır. Bu örnekte, dul erkeğin, meslek sahibi karısının ölümüyle, onun ev hizmetleri dışındaki kazançlarından yoksun kaldığı bir gerçektir. İşte davacı, ölen meslek sahibi karısının kazançlarından yoksun kalmaktan dolayı (yeniden evlenmiş olmasına karşın) destek tazminatı isteyebilecektir.

c) Dava sonuçlanmadan önceki evlenip boşanmalarda, evli kalınan sürenin tazminattan düşülmesi gerekeceğine ilişkin Yargıtay kararları:

Davacı, dava sırasında evlenip boşanmışsa, bu süre tazminattan düşülmelidir.

İş kazası sonucu ölen işçinin eşi, mahkemece evlenme şansına sahip sayılmıştır. Davalı taraf ise, davacı eşin evlenip boşandığını savunmuştur. Davacı eş, gerçekten evlenip boşanmışsa, Bu süreye (ikinci evlilik süresine) ilişkin isteğin tazminattan düşülmesi gerekir.

(9.HD.14.09.1982, 5938-7135)²⁴

²¹ Yasa Hukuk Dergisi, 1980/12-1769, no: 682)

²² ABD.1968/6-1082

²³ Çenberci,age., sf.1082,no:201

²⁴ YKD.1983/3-366

Evlenip boşanmakla, sigorta geliri yeniden bağlandığına göre, davacının yeni evlilikle karşılanamayan destek zararını isteme hakkı vardır.

Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 23/VI.maddesi gereğince, gelirin kesilmesine yol açan evlenme son bulunca gelir yeniden bağlayacağından, iş kazası sigortasından bağlanan gelirin salt bu yönden kesilmesi, davacının (yani eşin) yeni evlilikle dahi karşılayamadığı destek edimlerinin tutarını istemek hakkını kaldıracak bir durum sayılmaz.

(10.HD. 03.04.1975, 560-1853)²⁵

6- Hüküm tarihinden sonra evlenme durumunda geri verme söz konusu olamaz

Yargıtay HGK. 16.10.1985 gün E. 10-800 K.827 sayılı kararına göre:

Evlenme ihtimali, yaşam süresi, gelir artışları gibi durumların saptanması varsayımlara dayanır. Bu itibarla aksi görüşün kabulü halinde, aynı yöntemin uygulandığı bütün davalarda, hükmün kesinleşmesinden sonra, varsayımla tespit olunan hususun aksinin gerçekleşmesi durumunda, aynı konuda tekrar tekrar davaların açılmasına olanak sağlanmış olur ki, bu hal kesin hükümle güdülen amaca aykırı düşer. (YKD.1986/Ekim, sf.1441,paragraf: 3)

7- Yargıtay kararlarında değerlendirme belirsizlikleri

Dul kalan kadınları yeniden evlenmeye yönlendiren ya da onları evlenmekten alıkoyan etkenlerin neler olabileceği konusunda, ülke gerçeklerini ve çeşitli bölgelerin yaşam koşullarını da gözeterek, olabildiğince doğru saptamalarda bulunan Yargıtay'ımız,evlenme şans oranlarını belirlemede bir türlü ilke birliği kuramamakta, ortalama bir ölçü bulamamaktadır. Tıpkı manevi tazminat takdirinde veya hakkaniyet indiriminde olduğu gibi, evlenme şans oranı konusunda da mahkemeler ve Yargıtay ortak bir değerlendirme ölçüsüne sahip değillerdir. Bu durum aşağıda değişik yıllara ait Yargıtay kararlarında gözlemlenecektir.

Evlenme şansına ilişkin Yargıtay bozma kararlarından örnekler:

Davacının yaşadığı çevrenin gelenekleri, bakıma muhtaç iki çocuğu bulunuşu, anılana ait doktor raporu ve bugüne kadar evlenmemiş olduğu gözönünde bulundurulmaksızın %40 evlenme şansı olduğunun kabulü usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

(10.HD.16.04.1976, 9969-2331)

Davacı eş 21 yaşındadır ve tek çocukludur. Bu durumda davacının evlenme olasılığı asıldır. Şayet istisnai olarak evlenme şansını kaldıran bir durum varsa, bunun da ayrıca usulen tespiti ve hüküm yerinde belirtilmesi gereklidir. Bu bakımdan, davacının zarardan bir indirim nedeni bulunan evlenme şansı üzerinde durulmaması isabetli sayılamaz.

(10.HD.28.04.1977, 6362-3243)

Davacı eşin evlendiği takdirde sosyal sigorta yardımlarının kesilmesinin yasa gereği bulunmasına rağmen, buna ilişkin gelirin gözönünde tutularak evlenme şansı %50 oranında öngörülmüş bulunması, gerçeğe en yakın ihtimal olarak düşünülmesi isabetli sayılamaz.

(10.HD.05.05.1975, 1641-2590)

Davacı eşin olay tarihinden hüküm tarihine kadar geçen yaklaşık sekiz yıl içerisinde evlenmemiş bulunduğu olgusuyla, yaşadığı sosyal ve ekonomik ortama göre %50 evlenme şansının kabulü isabetsizdir.

(10.HD.28.02.1975, 613-1214)

²⁵ Çenberci, sf.1082, no: 203

Direnme kararında, 1930 doğumlu davacının bir çocuğu ile dul kaldığı, hüküm tarihine kadar evlenmediği, gençlik yaşını dul olarak geçirdiği, bulunduğu muhitteki özel şartların da göz önünde tutularak evlenme ihtimali mevcut olmadığı sonucuna varıldığı açıklanmıştır. Davacının bugüne kadar evlendiğine dair dosyada bir kayıt mevcut değildir. Mahkemece, davacının durumunun özelliği de göz önünde tutularak karar verilmiş olduğuna göre, yasaya ve usule uygun bulunan direnme kararının onanması gerekmiştir.

(HGK.17.03.1971, 1153-170)

İş kazasının vuku bulduğu tarihte 28 yaşında ve bir çocuklu olan davacı, kendisine %25 oranında evlenme şansı tanıyan bilirkişi raporunun düzenlendiği tarihte ise 41 yaşındadır. Şu durum göstermektedir ki, davacının evlenme şansı yoktur.

(9.HD.27.03.1972, 26890-7989)

Kazaya uğrayan işçinin eşi 40 yaşında ve beş çocuk annesi olduğu halde, kendisine %20 evlenme şansı tanınmasına ilişkin takdirin dayandığı gerektirici sebeplerin mahkeme kararında belirtilmemiş bulunması da yasaya ve usule aykırıdır.

(9.HD.24.05.1965, 4574-4221)

Olay tarihinde 33 yaşında ve üç çocuklu dul eşin, memleket gerçekleri ve özellikle ikâmet ettiği yerin bu konudaki inanç ve kuralları bakımından evlenme şansının bulunmadığı ve özellikle kendisine %17 oranında evlenme şansının tanınamayacağı sonucuna varılmıştır.

(9.HD.01.07.1971, 9493-16423)

40 yaşında ve üç çocuklu olup ölüm olayından itibaren ardan on yıl geçmiş olmasına rağmen evlenmemiş kadının evlenme şansı olamayacağı sonucuna varılmıştır.

(9.HD.10.12.1970, 11832-13833)

Olay tarihinde 19 ve bilirkişi raporunun düzenlendiği tarihte 21 yaşında ve bir çocuklu olan kadının evlenme şansını %1 olarak tespit eden yerel mahkeme kararını, örf ve âdete göre evlenme şansının gerçeğe yakın şekilde bilirkişi aracılığıyla saptanması gerektiği düşüncesiyle bozan Özel Daire kararına karşı direnen yerel mahkeme kararının bozulmasına karar verilmiştir.

(HGK.31.03.1971, 943-211)²⁶

İş kazası tarihinde 27 yaşında ve iki çocuklu eş için %5 evlenme şansı kabûl ve maddi tazminattan bu oranda bir indirim yapılması örf, âdet kuralları ve sosyal düşüncelerle bağdaşmayacak derecede azdır.

(9.HD.28.10.1986, 8690-9626)²⁷

Trafik olayında kocası ölen ve bu yüzden destekten yoksun kalma tazminatı isteyen davacı kadın, olay tarihinde 39 yaşında olup çocuksuzdur. Hükme esas alınan hesap bilirkişi raporunda davacının evlenme şansından dolayı destek zararı hesaplanırken bir indirim yapılmamış ve mahkemece de evlenme şansı üzerinde durulmamıştır. Oysa çocuksuz olan davacının yaş durumu da gözetildiğinde evlenme şansı olabilir. Mahkemece bu konu üzerinde durulmadan ve davacının evlenme şansı oranına göre bir indirim yapılmadan destekten yoksun kalma tazminatının yazılı miktar üzerinden hüküm altına alınması bozmayı gerektirmiştir.

(4.HD.17.12.1987, 7895-9253)²⁸

²⁶ Buraya kadar olan (9) adet Yargıtay kararı M.Çenberci, İş Kanunu Şerhi, 1986, sf.1050-1083'den alınmıştır.

²⁷ YKD.1988/1-49

²⁸ YKD.1988/6-765

Ölen kocasının desteğinden yoksun kalan eş, olay tarihinde 29 yaşında ve iki küçük çocuk sahibidir. Bu durumdaki bir kadının ekonomik ve sosyal ortam, örf ve âdet kuralları dikkate alındığında % 40'tan aşağı olmayan evlenme şansına sahip olduğu düşünülmeden %5 evlenme şansı tanınması, hak ve nesafet kurallarıyla bağdaştırılamayacak derecede çok azdır. (4.HD.30.10.1986, 8727-9640)

Davacı, trafik kazasında kocasının ölümü ile 19 yaşında çocuksuz olarak dul kalmıştır. Mahkeme, davacının %25 evlenme şansı olacağını kabul eden bilirkişi raporunu esas alarak hüküm kurmuştur. Oysa evlenme şansı, Evlenme şansı ve oranının belirlenmesi özel ve teknik bilgiyi gerektirmeyen bir değer yargısına bağlıdır. Medeni Kanun'un 4.maddesi takdir hakkının hakim tarafından hakkaniyete uygun olarak kullanılacağını kabul etmiştir. Bu nedenle evlenme şansının ve oranının özellikle yaş, mizaç, sosyal koşul, yerel ortam, aile bağları, sağlık, fiziki görünüş, iktisadi durum, evlenme isteği gibi faktörler gözönünde tutularak hakim tarafından belirlenmesi zorunludur. Hakim ancak görev yaptığı çevreye yabancı ise, dul olan kişilerin tekrar evlenebilme olanakları ile ilgili örf ve adeti ve sosyal çevreyi bilirkişi aracılığı ile tespit edebilir. Buna rağmen somut olayda kişinin evlenme şansı olup olmadığı, varsa oranının belirlenmesi için yukarıda belirtilen hususlara göre nitelendirme yapmak hakimnin görevidir. Olayımızda böyle bir inceleme yapılmadan, davacının yaşı ve çocuksuz olması gözönünde tutulmadan %25 evlenme şansı kabul edilmesi hatalı olmuştur. Mahkemece yapılacak iş, evlenme şansının tüm olgular gözetilerek belirleyip sonucuna göre bir karar vermektir.

(4.HD.25.04.1991, 90/4315-91/3753)

Ölen işçinin eşinin yaşı, çocuk sayısı, ekonomik ve sosyal durumu nazara alındığında %25 oranında fazla evlenme şansının olmadığı ortadadır. Bu nedenle, nedenleri ve dayanakları gösterilmeden ve özellikle dosyadaki bilgi ve belgeler karşısında eşe %50 oranında evlenme şansı tanınmasının gerçeği yansıtmadığı açıktır. Yapılacak iş, haksahibi eşin tazminatı, hüküm tarihine en yakın tarihteki veriler nazara alınarak yeniden belirlenmek ve belirlenen tazminattan %25 oranında evlenme şansı nedeniyle indirim yapılmak, en son olarak da hüküm tarihine en yakın tarihte yürürlükte bulunan katsayı ile haksahibine bağlanan peşin değeri indirmek ve sonucuna göre karar vermektir.

(21.HD. 09.03.2000, 1307-2018)²⁹

8- Yargıtay'ın, nikâhsız eşin evlenme şansının daha yüksek olacağına ilişkin kararları, ülke gerçeklerine aykırıdır.

Yargıtay kararlarında, nikâhsız eşin, nikâhlı eşe oranla, evlenme olasılığının daha fazla olduğu görüşü, ülke gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Yurdumuzun bir çok yöresinde "nikâhsız eş" geleneği sürdürülmekte, nikâhsız eşin nikâhlı eşten bir farkı bulunmamaktadır. **Tek fark, evliliğin resmi kayıtlara geçmemiş olmasıdır.** Medeni Yasa'nın yürürlüğe girmesinden bu yana çok uzun bir süre geçmiş olmasına karşın, bir yandan dinsel saplantılar, öte yandan kadını mirastan yoksun bırakma eğilimleri ve bunların yanı sıra özellikle kırsal kesimlerde yer etmiş **geleneksel birleşme biçimleri** nikâhsız evliliklerin yurt düzeyinde yaygınlığının sürmesine neden olmaktadır.

Konuya çok yönlü bakabilmek için önce "nikâhsız eş"ten neyin anlaşılması gerektiğini açıklamaya çalışalım: Anadolu'nun bir çok yerlerinde, özellikle küçük yerleşim birimleri ile kırsal kesimlerde, hattâ büyük kentlere gelip yerleşenlerde resmi nikâh olmadığı, "imam nikâhı" ile yetinildiği görülmektedir. Bunların sayıları o kadar çoktur ki, zaman zaman sivil toplum örgütleri ve kadın kuruluşları konuya el atarak, nikâhsız eşlerin mirastan yoksun kalmamaları için, aileleri razı edip "toplum nikâh" törenleri düzenlerler.

²⁹ İzmir 1.İş Mah. 1999/269-993

Şunu ayrıca belirtelim ki, “nikâhsız evlilik” asla cinsel birliktelik değildir. Varlıklı erkeklerin parasal olanaklar sağlayarak ayrı bir eve yerleştirdikleri ve evlilikleri dışında değişik bir cinsel doyum amacı güttükleri, kentlerde “metres”, kasabalarda “kapatma” diye adlandırılan kadınlarla “nikâhsız eş” ler asla karıştırılmamalıdır.

Nikâhsız eş, tıpkı nikâhlı eş gibi erkeğinin kadını ve çocukların annesidir. Resmi nikâhı yoktur ama, düğün dernek yapılarak, takılar takılarak koca evine getirilmiştir. Bu birliktelik, nikâhsız dahi olsa ömür boyu sürer. Eğer her hangi bir nedenle ilişki sona ermişse, bu ayrılık, nikâhlı eşlerin boşanmalarından farksızdır.

Değerli bir bilim adamının saptamalarına göre: “Bir kadının sırf para karşılığında belli bir erkekle cinsel ilişkiye razı olması biçimindeki cinsel birleşmeler ahlâka aykırı olup, böyle bir erkeğin ölümü halinde kadın , herhangi bir tazminat isteyemez. Zira kadın metrestir. Fakat, **memleketimizdeki kadınların büyük bir çoğunluğu halen evlilik dışı birleşmeler içinde yaşamaktadırlar.** Bunlara “metres” demek ve birlikte yaşadıkları erkeklerden gördükleri yardımları sırf cinsel ilişkiye razı olmalarının bir karşılığı saymak doğru olmaz. Sosyal çevremizdeki ahlâk kuralları, **medeni nikâh usulüne henüz uyum sağlayamamış bulunan çok sayıdaki köylülerin geleneksel birleşme biçimlerini** değil, para karşılığı sürdürülen cinsel ilişkileri kötü gözle görür. Bir hayat ortaklığı içinde nikâhsız karı koca gibi yaşamayı, Borçlar Kanunu’ muzun 45/II inci maddesinde düzenlenen “destek olma” ilişkisine esas saymak daha doğru olacaktır. Diğer taraftan memleketimizde köylü kadınların, erkekleri için ne çetin ve güçlüklerle dolu bir çalışma yükü altında buldukları bilinmektedir. Çok defa evlilik bağı ile bağlı bulunmadığı erkeğini kaybeden kadın, yalnız desteğinden olmuş değildir; bu kadının geçmişte harcadığı bütün emekler de bir anda heba olup gitmiştir. Onun miras hakkı da yoktur. Böyle bir insanı ahlâksızlıkla suçlayıp, haksız fiil sorumlusunun karşısında korumasız bırakmak sosyal yükümlülüklerimize uygun düşmeyecektir.”³⁰

Şunları da ekleyelim ki, çoğu kırsal kesim kadınları, kocaları öldükten sonra baba evine dönmezler, dönemezler. Bu yönden, başlık parası ödenmiş olanlarla başlıksız evlenenler arasında, nikâhlı kadınlarla nikâhsızlar arasında bir fark yoktur. Ölen kocanın ailesi, evde ve tarla işlerinde onları bir köle gibi kullanmak ister; bazan bir başka oğullarıyla ve çoğu kez “imam nikâhı” ile evlendirilirler. Bir Yargıtay kararında anlatıldığı gibi: “Bazı yerlerde, özellikle köylerde uygulanan gelenek gereği, ölümden sonra dul kalan kadın, ölenin erkek kardeşiyle karı koca gibi yaşamaya başlar. Çünkü Anadolu’nun bir çok yerlerinde herhalde mirasın dağılmaması amacı ile bazıları ölen erkek kardeşlerinin karıları ile evlenme geleneğini uygulamakta ve sürdürmektedirler. Bu nitelikteki ilişkilerin dahi nikâhla gerçekleşenlerden bir farkı yoktur. Çünkü **genellikle gelenek toplumun bazı kesimleri için hukuki bağlardan daha güçlü olanaklar doğurmaktadır.** O halde böyle durumlarda da evlenme gibi (nikâh varmış gibi) destekten yoksun kalma tazminatı hesabı yapılmalıdır.”³¹

Yukarda sergilemeye çalıştığımız ülke gerçekleri, nikâhsız eşler ile nikâhlılar arasında bir ayırım bulunmadığını, geleneklerini sürdüren çevrelerde nikâhsız evliliklerin yaygın olduğunu ortaya koymasına karşın, Yargıtay’ın bazı kararlarında, nikâhsız eşlerin, nikâhlılara oranla evlenme şanslarının daha yüksek olduğu biçiminde (bizce ve birçoklarınınca haksız bulunan) kararlar verilmektedir. Aşağıda tümü de Yargıtay 21.Hukuk Dairesi tarafından verilmiş ve hepsi aynı anlatım biçimini içerdiği için ayrı ayrı değil, topluca özetleyeceğimiz kararların ortak metni şöyledir:

“Evlilik sözleşmesi olmaksızın birlikte yaşayan nikâhsız eşin, desteğinin ölümü ile nikâhlı eş gibi, yaşam süresinin sonuna kadar ve özellikle yaşı, sosyal durumu, yaşadığı ortam

³⁰ S.S.Tekinay, Borçlar Hukuku,1979, sf.499

³¹ 4.HD.25.05.1976, 5263-5405 (YKD.1978/5-699) – Kararın yayımlanan metni tam böyle değildir. Bizim yaptığımız özetlemede anlatılmak istenen öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

ve aile bağları gibi nedenlerle, kocasının evinde yaşamını sürdüremeyeceği, güçlü olmayan aile bağı nedeniyle müşterek haneyi terkederek, kendisine yeni bir yaşam seçeceği üstün olasılık içinde olduğu, giderek bakım ihtiyacının nikâhlı eşte olduğu gibi desteğin bakiye ömrünün sonuna kadar devam etmeyeceği varsayımı gözönünde tutularak, Borçlar Kanunu'nun 43.maddesi gereğince belirlenen tazminattan hak ve adalete uygun bir indirim yapılması gerektiği de tartışmasızdır.” (21.HD.08.07.1997 gün 3331-4819 sayılı, 24.03.1998 gün 843-2117 sayılı, 18.02.1999 gün 693-899 sayılı, 03.02.2000 gün 711-637 sayılı ve 29.04.2003 gün 1873-4031 sayılı kararları)³²

Bu tür kararların Yüksek Mahkeme'nin saygınlığına zarar verdiğini söyleyebiliriz. Çünkü, kararlarda yer alan görüşler ülke gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. **“Anadolu’da örf ve âdet gereği ömür boyu nikâhsız yaşama riski ile ezilen kadını, hukuk önünde de bu derece zayıf duruma düşürmek adalet duygularını incitmekten başka bir sonuç getirmez.”**³³ Kararlardaki değerlendirme yanlışlarını bir bir ele alarak diyebiliriz ki:

a) Nikâhsız eşin “aile bağlarının güçlü olmadığı” yargısı tümüyle yanlıştır. Yukarda bir bilim adamının kitabından alıntıladığımız gibi “Ülkemizdeki kadınların büyük bir çoğunluğu halen evlilik dışı birleşmeler içinde yaşamaktadırlar. Medeni nikâh usulüne henüz uyum sağlayamamış bulunan çok sayıdaki köylülerin geleneksel birleşme biçimlerini, bir hayat ortaklığı içinde nikâhsız karı koca gibi yaşamalarını, Borçlar Kanunu’muzun 45/II inci maddesinde düzenlenen “destek olma” ilişkisine esas saymak daha doğru olacaktır.” Bizim de saptadığımız gibi, ülkemizin bir çok yöresinde ve toplumun bir çok kesimlerinde geleneksel birleşme biçimleri olan nikâhsız evliliklerin nikâhlı evliliklerden en küçük bir farkı bulunmamaktadır. Bir Yargıtay kararında denildiği gibi, bu geleneksel yapı **“hukuki bağlardan daha güçlü”** bir görünüm yaratmaktadır.

b) Nikâhsız eşin evlenme olasılığının daha yüksek olacağına ilişkin, yukarda tarih ve no.ları açıklanan kararlardan birinin içeriği ve Özel Daire'nin “29 yaşında 4 çocuklu” kadın için uygun gördüğü evlenme şans oranı son derece şaşırtıcı ve haksız bir değerlendirmedir. Kararda şöyle denilmiştir:

“Tazminat isteminde bulunanın nikâhsız eş olması, 29 yaşında ve 4 çocuklu bulunması ve sosyal durumu nazara alındığında, nikâhlı eşe nazaran evlenme olasılığının daha fazla olduğu söz götürmez. Bu bakımdan, nikâhsız eş için %35 oranındaki evlenme şansının az olduğu ortadadır.” (21.HD.24.03.1998, 843-2117)

Kararı verenler, görüşlerinin doğruluğundan o kadar emindirler ki, 4 çocuklu kadının nikâhsız olması nedeniyle evlenme şansının daha yüksek (üstün olasılık içinde) olacağını “söz götürmeyeceğini” ve bunun bir gerçek olarak ortada olduğunu, yani tartışılmayacağını söyleyebilmişlerdir. Bizce bu yargı çok “söz götürür.” Çünkü yaşam gerçeklerine bakıldığında, 4 çocuklu bir kadının sorumluluğunu ve geçindirme yükümlülüğünü hiçbir erkek kolay kolay göze alamaz. Kadın 29 yaşında olduğuna göre, bu dört çocuğun çok küçük oldukları anlaşılmaktadır. Kadın da bu çok küçük çocuklarını bırakıp da başka kocaya gitmez. Bu gerçeğin dahi görülememiş olması üzücüdür.

Öte yandan (şimdilik) elimizde tek ölçü olan “Evlenme Şans Tabloları”na baktığımızda, Özel Daire'nin 29 yaşında 4 çocuklu kadın için %35 indirimi dahi az görmesindeki ölçsüzlük daha da belirgin hale gelmektedir. Şöyle ki: 29 yaşındaki bir kadının evlenme şansı, AYİM tablosunda %27, Moser Tablosunda %28 civarında ve Stauffer/Schaetzle tablosunda %26 civarındadır. Bunlardan AYİM tablosundaki %27 oranını

³² Bunlardan, 08.07.1997 gün 3331-4819 sayılı karar, YKD.1997/11-1785’de yayınlanmış olup, diğerleri özel belgeliğimizdedir.

³³ Bu cümle,kararlardaki karşı oy yazısından alınmıştır.

olarak, 18 yaşından küçük 4 çocuğun her biri için (AYİM uygulaması gereği) %5'lerden %20 indirim yaptığımızda, geriye %7 oranı kalır. İşte, nikâhsız da olsa, 29 yaşındaki 4 çocuklu kadının, tablolara göre, yeniden evlenme olasılığı sadece %7'dir. Kaldı ki, bizim uzun yıllar ötesinden gelen gözlemlerimize göre, böyle bir kadının yeniden evlenme şansı hiç yoktur. 29 yaşında 4 çocukla kala kaldığına göre, onun tek sığınağı kocasının ailesi veya kendi ana babasının evidir. Bunun bir yaşam gerçeği olduğu belleklere işlenmelidir.

c) Yukardaki kararlara karşı çıkan üyenin “Karşioy” yazıları şöyledir:

“İş kazası nedeniyle nikâhsız eşe maddi tazminat verilmesi Yargıtay’ın oturmuş içtihadı ile kabûl edilmiştir. **Burada nikâhsız eşten kasıt, Anadolu’da örf ve âdetler gereği yapılan, çocuk sahibi olup aile düzenini nikâhlı eş gibi götüren birlikteliklerdir.** Bu nedenle nikâhsız eşin nikâhlı eşten bir farkı olacağı düşüncesinden hareketle, evlenme şansının daha yüksek tutularak, daha az tazminata karar verilmesi yanında, ayrıca Borçlar Kanunu’nun 43.maddesi gereği bir indirimin de yapılması hak, adalet ve nesafet kurallarına aykırı olup, tazminat hukuki yönden de kendi içinde çelişki yaratmaktadır.

Zira bilindiği üzere, evlenme şansı indiriminin yasal dayanağı B.K.43.maddesidir. Aynı gerekçe ile ikinci bir indirim mükerrerliğe neden olmaktadır. Ayrıca nikâhlı eşe eşinin ölümü ile SSK’ca gelir bağlanmakta ve bunu ömür boyu almaktadır. Bağlanan bu gelirin hesaplanan tazminattan düşülmesi, nikâhlı eşin daha az tazminat aldığını göstermez. Zira nikâhlı eşten düşülen SSK gelirlerini nikâhlı eş sigortadan almaktadır. Bağlanan gelirin devamlı olması da nikâhlı eş için bir ayrıcalıktır. Nikâhsız eş ise sadece hesaplanan tazminatı almakta ve başkaca bir hak veya gelirden yararlanmamaktadır. S.S.K. yönünden durum değişmemektedir. Kurum da eşe ödediğini işverenden rücu yoluyla tahsil etmektedir. Bilindiği gibi davanın özü karşılanmayan zararların tazminidir. **Anadolu’da örf ve âdet gereği ömür boyu nikâhsız yaşama riski ile ezilen kadını, hukuk önünde de bu derece zayıf duruma düşürmek adalet hislerini rencide etmekten başka bir sonuç getirmez.** Bu durum ülkenin sosyal yapısından kaynaklanıyorsa düzenin değiştirilmesi, güçsüzü daha da güçsüzleştirmekle olmaz. Bu nedenlerdedir ki, evlenme şansını yüksek tutmanın yanında, B.K.43.maddesi gereği ikinci bir indirim yapılmaması gerektiği düşüncesiyle bozma ilâminin 1.bendindeki sayın çoğunluğun görüşüne katılmıyorum.”³⁴

d) Şu sonuca varıyoruz ki, Yargıtay’ın, ülkemizde yaygın biçimde süregelen “nikâhsız eş” gerçeğini ve geleneğini gözardı ederek, nikâhsız eşin nikâhlı eşe oranla evlenme şansının daha yüksek olacağına ilişkin kararları, karşioy bildiren Özel Daire üyesinin deyişiyle “**adalet duygularını incitmekte**”, değerli bir hukukçunun dediği gibi, nikâhsız eşin “**haksız fiil sorumlularının karşısında korumasız bırakılması sosyal yükümlülüklerimize uygun düşmemekte**”, bizim görüşümüze göre bu tür kararlar Yargıtay’a olan güveni ve saygınlığı azaltmaktadır. Bizi asıl üzen, bu tür kararların, daha çok tazminatların yüksek çıktığı yakınmaları ile işyerlerinin ekonomik durumlarını sarsmama kaygılarına çözüm arayışları içinde, tazminat miktarlarını azaltma amacına yönelik olmasıdır.³⁵

9- Yeniden evlenmeler ve toplum sınıfları konusunda gözlemlerimiz

Bizim uzun yıllardan beri incelediğimiz olaylara ve toplumun değişik kesimlerinde yaptığımız araştırmalara göre, yeniden evlenmeyi tetikleyen etkenlerin başında, kadınlar yönünden **ekonomik bağımlılık** ve erkekler yönünden kazanç azlığı (yoksulluk) gelmektedir. İkinci etken **yaşanılan yer** koşulları ve o yerdeki **yaşam biçimleridir. Aile**

³⁴ Kararlara karşı çıkan 21.Hukuk Dairesi üyesi Sayın M.Serpil Özgenç olup, karşioy yazıları 08.07.1997 gün 3331-4819 sayılı, 24.03.1998 gün 843-2117 sayılı ve 03.02.2000 gün 711-637 sayılı kararların altındadır.

³⁵ Örneğin, 21.HD.17.03.1998 gün 815-1867 sayılı kararında: “ Hükmedilecek tazminatın işyerlerinin ekonomik durumunu sarsmaması için uygun oranda indirim yapılması gerekeceği” görüşüyle bozma kararı verilmiştir. (Bkz:YKD.1999/2-229) Eğer bir işveren yeterli önlemler almayarak işçisinin yaşamını tehlikeye sokuyorsa, yargılama sırasında kusurlu da bulunmuşsa, işyeri ekonomik yönden sarsılmasın diye indirim öngörülmesinin hiçbir yasal dayanağı bulunmadığı kanısındayız.

yapıları ve gelenekler üçüncü sıradadır. Kırsal kesim insanları kentlere yerleştiklerinde, başta ekonomik durumları olmak üzere, hem aile yapıları değişmekte ve hem de yeni yaşam koşullarının etkisinde kalmaktadırlar. Hele töre baskısından kurtulmuşlarsa, varoşların özgür insanları olmaktadır.

Her ne kadar ekonomik durumlar ve geçim sıkıntıları boşanmalara neden olmakta ise de, yeniden evlenmelerde gelir düzeyleri başlangıçta pek önemsenmemektedir ki, konumuz yönünden, nedenleri araştırılması gereken de budur.

Yeniden evlenme olasılıklarına ilişkin gözlemlerimizi, toplum kesimlerini bölümlendirerek daha iyi anlatabileceğimizi düşünüyoruz. Çünkü, ülkemizde yaşayan insanlar arasındaki farklılıklar, yalnız doğup büyüdüleri bölgelere göre değil, yaşadıkları ya da göçüp geldikleri yerlerin zaman içinde değişen koşullarına göre oluşmaktadır. Hele büyük kentlerde, semt koşulları bile onları etkilemektedir. Her ne kadar siyasal anlamda toplum sınıflarından söz edilmesi pek istenmese de “**sınıf**” her zaman vardır ve kişiler bazan kendi toplum kesimlerinden koparak “sınıf atlarlar.” O halde her toplum kesiminin (sınıfının) farklı davranışları ve farklı yaşam biçimleri vardır. Bu farklılıkları doğru saptayabilirsek, evlenme ve boşanmalarda hangi etkenlerin baskın olduğunu daha iyi öğrenebiliriz. Bu açıklamalardan sonra, şimdi, toplumu sınıflara bölerek gözlemlerimizi açıklayalım:

a) Büyük kentlerde yaşayanlar:

Bunları şöyle bölümlendirebiliriz: Çok varlıklı veya aydın kesimler, kentin yerlisi olan orta sınıf insanları, kente sonradan gelen taşralı orta sınıf insanları, bir işverene bağlı olarak çalışan işçiler ve kendi adına çalışan emekçiler, kırsal kesimden kente göçen törelerinden sıyrılmamış yoksul insanlar, büyük kentlere geldikten sonra törelerinden ve aile baskılarından kurtulmuş kırsal kesim insanları olarak altı bölüme ayırabiliriz. Bunların tamamı aynı kentte yaşamalarına karşın, sanki başka başka ülkelerin insanları gibidirler. Aynı durum veya değişim, Almanya’ya gidip yerleşenlerde de görüldüğü için, yaptığımız sınıflandırma Almanya’daki yurttaşlarımız yönünden de geçerlidir.

Şimdi kendimizce saptadığımız bu toplum “sınıf”larını ayrı ayrı ele alarak, yeniden evlenme olasılıklarını nedenleriyle birlikte açıklamaya çalışalım:

Çok varlıklı ve aydın kesimlerde, evlenmeler ve boşanmalar çok hızlı, sık sık ve hiç beklenmedik bir anda gerçekleşmektedir. Eğer kadın çalışıyorsa ya da çok zengin ise, başından bir nikâh geçtikten sonra ikinciye pek düşünmemekte; onları yeniden evlenmeye iten yalnızca duygusal bir ilişki olabilmektedir. Bu kesim erkeklerinde yeniden evlenme olasılığı, kadınlara oranla daha düşüktür; onlar bir kez boşanmışlarsa ya da herhangi bir biçimde dul kalmışlarsa, yeniden evlenmeyi pek göze alamamaktadırlar. Onlarda “hayatını yaşama” yaygın bir eğilimdir.

Orta sınıf insanları, kentin yerlisi de olsalar, kente sonradan da gelseler geleneklerini sürdürmeye, aile bağlarını güçlü tutmaya özen gösterirler. Bu nedenle, genç yaşta dul kalan kızlarının gezip tozmalarına iyi gözle bakmazlar; onları bir an önce “yeni baş göz etmenin” yollarını ararlar. Ancak yaş kırka yakın ve çok çocukluysa, evlendirmeyip koruma altına alırlar. Ya da dul kadına kocasından iyi bir gelir ya da sosyal güvenlik kurumlarınca dul ve yetim aylığı bağlanmışsa ve bir de başını sokacağı bir ev kalmışsa, kadın evlenmez ve çocuklarıyla yaşar. Bu kesimin erkekleri, ister genç ister yaşlı olsunlar, zaten ekonomik koşulları gezip tozmalarına (hovardalık etmelerine) pek olanak vermediği için, çoğu kez dul kaldıktan sonra “helal süt emmiş” yeni bir eş aramanın peşine düşerler ve hemen evlenirler. Bunların ölen eşinden çocukları varsa, dert değildir, eğer üvey anne çocuklara bakmak istemezse, güçlü aile bağları imdada yetişir, çocuklara büyükanneler, büyükbabalar ve genellikle anneanneler bakar.

İşçiler ve emeğiyle geçinenler, alt sınıftan olmalarına karşın, bunlarda bir tür işçi sınıfı (proleterya) bilinci gelişmiştir. Sanki “aydın kesim” ile yakınlıkları vardır. Bu yüzden yeniden evlenme olasılıkları düşüktür. Hele kadınlar, işyerlerinde ve fabrikalarda kendilerini özgür hissederler; bu yüzden ikinci kez evliliği ancak duygusal ilişkiye girdiklerinde düşünebilirler. Bunun tek ayrığı, töre baskısı ve aile bağlarının henüz gevşememiş olmasıdır. İşçi sınıfı erkeklerinin yeniden evlenmeleri, kadınların aksine, daha çabuktur; onlar bekâr kalmayı pek istemezler. Çünkü, parasal olanaklarının yetersizliği karşısında, cinsel gereksinmelerini ve ev hizmetlerini elde etmenin en ucuz yolu yeniden evliliğidir.

Büyük kentlere yerleşmiş kırsal kesim insanları:

Bunlar büyük kentlere geldikten sonra, ya törelerini sürdürürler ya da değişip varoşların insanları olurlar. Töreyle bağlı kalanların kızları, köyde yapıldığı gibi başlık parasıyla alınıp satılırlar; dul kalmışlarsa koca evinin büyükleri onları kolay kolay azat etmezler, ya başka bekâr oğullarının nikâhlı veya nikâhsız karısı olarak alıkoyarlar ya da başka oğulları yoksa dul gelini bıktırınca ve kaçıp gidinceye kadar hizmetçi gibi kullanırlar. Bu kesimin erkekleri küçük yaşta evlendirilirler, karısı ölürse, hemen, hiç vakit geçirilmeden yeni bir eş bulurlar.

Büyük kentlere göçen kırsal kesim insanları, bazen öyle koşullar içinde yoğrulurlar ki, artık ne töre kalır, ne aile baskıları, bambaşka bir kimliğe bürünürler. Bütün hedefleri, hangi yoldan olursa olsun para kazanmak, zengin olmaktır. İşportacılık, hurdacılık yaparlar, çöp toplayıp bunları değerlendirirler. Mahalle aralarında sebze, meyve satarlar. Başta inşaat yerleri olmak üzere, nerede iş bulurlarsa çalışırlar. Kadımlar evlere temizliğe giderler, çocuk bakıcılığı yaparlar. Yasak yerlere gecekondular dikip, sonradan bunları apartmanlara dönüştürürler. Derken birden bire ve anlaşılmaz bir biçimde zengin olurlar. Artık bu aşamadan sonra “tatlı hayat” yaşayan sonradan görme zengin kesimlerden farkları kalmaz. Onlar gibi evlenir, boşanırlar. Artık bunların ne zaman evlenip boşanacaklarını kestirmek hiç kolay olmaz.

b) Orta boy kentlerde ve küçük kasabalarda yaşayanlar:

Bunlar, eskiden eşraf ve kent (kasaba) halkı diye sınıflandırılırdı. Gelenek ve görenek yönünden aralarında pek fark olmazdı. Zengin ve yoksul uçurumu pek azdı. Bugün de köklü bir değişim olduğu söylenemez. Konumuzla ilgili, yani dul kadın veya erkeğin yeniden evlenme olasılıkları yönünden söyleyeceklerimiz, yukarıda büyük kentlerin yerleşik orta sınıf insanları için söylediklerimizin aynı olacaktır. Özetlersek, genç yaşta dul kalan genç kadınlar, çocuklu olsalar bile, ailelerince en kısa sürede yeniden evlendirilirler. Dul kadın çocuklu ve yaşı kırka yakınsa, ailesi onu korumasına alır, evlenmeyip çocuklarıyla yaşarlar. Dul kalan erkekler ise kısa sürede evlenirler, ilk karısından olma çocuklarına ya üvey anne ya da büyükanne, anneanne, kızkardeş gibi aile yakınları bakar.

Ülkemizin doğusu ile batısı, kuzeyi ile güneyi arasında insanların gelenekleri, yaşam biçimleri yönünden önemli farklılıklar olduğu söylenebilir ise de, orta boy kentler ile küçük kasaba insanları sözkonusu olduğunda, yurdun neresi olursa olsun aile yapılarının hep aynı olduğunu; bu nedenle dul kadın ve dul erkeklerin yeniden evlenmeleri konusunda bölgeler arasında bir farklılık bulunmadığını sanıyoruz. Bölgeler arasındaki farklılıklar, köylerini bırakıp kent ve kasabalara yerleşmiş ve henüz törelerinden kopmamış olanlarda ve halen köylerinde ve küçük yerleşim yerlerinde yaşamakta olan kırsal kesim insanlarında görülmektedir.

c) Kırsal kesim insanları:

Feodal yapının henüz ortadan kaldırılamadığı, ağa ve töre baskısı ve aşiret çatısı altında yaşayan, köyleriyle birlikte alınıp satılan yörelerde kadının durumu içler acısıdır. Başlık parası, berdel, ölenin küçük kardeşiyle evlendirme, daha buna benzer durumların yarattığı kadın köleliği, bizim kavramakta güçlük çekeceğimiz bir aile yapısı yaratmıştır. Buralarda “kadının adı” yoktur. Nikâhlı evlilikler hemen hemen hiç yapılmadığına göre, yeniden evlenmelerini saptamak da olanaksızdır. Zaten bir tazminat söz konusu olduğunda, kadının haberi bile olmaz. Tazminat davası kadın ve çocuklar adına açılır ama, parayı alan ölen kocanın ailesidir. Onun için bu yöre insanları hakkında yorum yapmak, bir tahminde bulunmak oldukça güç, neredeyse olanaksızdır.

Aşiret yaşamının dışında kalan, fakat geri kalmış yörelerde yaşayan kadınların durumunun daha iyi olduğunu söylemek de güçtür. Buralarda da başlık parası, dul kalan kadının özgürlüğüne kavuşamayıp koca evinde tutsak kalması ya da baba evine dönmüşse, babasının onu yeni bir başlık parasıyla satışa çıkarması gibi durumlar, ne yazık ki, süregelmektedir. Bu yörelerde de tertemiz bir aşk ilişkisi bile kadının kötü yola düştüğü biçiminde değerlendirilmekte, hattâ bu yüzden kadının öldürülmesine kadar varan olaylar yaşanmaktadır. Şu da var ki, televizyonların yaygınlaşması yüzünden az da olsa bir gelişmeden söz etmek olasıdır.

Kırsal kesimin daha gelişmiş, biraz da ekonomik yönden daha iyi durumdaki yörelerine gelince: Geçmiş yıllarda bölgeler arasında derin farklılıklar varken, son yirmi yılda televizyonların etkisiyle, yalnız bölgeler arasında değil, kentlerde yaşayanlarla kırsal kesim insanları arasında önemli bir farklılık kalmamıştır. Bu nedenle, yukarda, kentlere yerleşmiş kırsal kesim insanları hakkında söylediklerimiz, az çok, halen kırsal kesimlerde yaşayanlar için de geçerlidir. Arada bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki:

Bunların bir bölümü daha geleneklerinden ve alışkanlıklarından tam sıyrılamamışlardır. Kızlarını gene baskı altında tutarlar, onları kendi istekleri doğrultusunda evlendirmek isterler, hattâ olanak bulurlarsa başlık parası da almayı da ihmâl etmezler. Dul gelini kolay kolay azat etmezler, onları çeşitli yollardan alıkoymanın ve onlardan yararlanmanın yollarını ararlar. Hele kadının nikâhı ve çocukları varsa, miras bölünmesin diye küçük erkek kardeşe evlendirirler. Bu kesimin erkekleri küçük yaşta evlendirilirler, karısı ölürse, hemen, hiç vakit geçirilmeden yeni bir eş bulurlar.

Ama, bunların bir bölümü de, yukarda dediğimiz gibi, televizyon yayınlarını seyrede seyrede değişmişler, deyim yerindeyse, zaman içinde uygarlaşmışlardır. Yaşam biçimleri, aile ilişkileri, evlenme ve boşanmaları büyük kentlere yerleşmiş kırsal kesim insanlarına benzemeye başlamıştır. Kadınlar az da olsa özgürleşmişlerdir. Hele tarlalarda, bağ ve bahçelerde çalışarak, halı ve kilim dokuyarak bir parça para kazanıyorlarsa, erkekler onlar üzerindeki egemenliklerini sürdürmekte zorlanırlar. Bunların, konumuz olan evlenme olasılıkları, büyük kentlere yerleşmiş, ancak törelerinden kopup özgürleşmiş (eski) kırsal kesim insanlarından farksız olduğundan, yukardaki bölümlerde yaptığımız değerlendirmeleri burada yinelemiyoruz.

10-Bize göre, yeniden evlenme olasılıkları hangi ölçülere göre ve nasıl belirlenmelidir.

a) Önce, **evlenme olasılık tabloları** temel ölçü alınmalıdır. Bu, ülke genelinde bir uygulama birliği sağlamak için en sağlıklı yoldur. Daha çok AYİM (Askeri Yüksek İdare

Mahkemesi) tablosu kullanılmalı, ancak karşılaştırma yapma yönünden Moser ve Stauffer/Schaetzle tablolarından da yararlanılmalıdır.

b) Ancak, tablolardaki oranlarla bağlı kalınmamalı; her olayın özelliğine ve evlenme şansı belirlenecek kişilerin nitelikleri ile yaşam koşullarına göre ayrıca bir değerlendirme yapılmalıdır. Bu değerlendirmelerin nasıl yapılacağı Yargıtay kararlarında az çok açıklanmıştır. Bu kararlara göre, “evlenme şansının tespitinde yaş ve çocuk durumu, çocukların sayısı, eşin karakteri,sağlığı, fiziki görünüşü, aile bağları, sosyal ve ekonomik koşullar, yerel ortam, oturduğu yörenin gelenekleri, töreler, evlenme isteği, yaşadığı çevre ve bu çevrenin evlenme konusundaki düşünceleri , kendisinin veya ailesinin ekonomik durumları, meslek sahibi olup olmaması, aradan uzun bir süre geçmiş olmasına karşın evlenmemiş olması” gibi durumlar araştırılmalı ve değerlendirilmelidir. Bizim bunlara ekleyeceğimiz araştırma konuları, kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın genç-yaşlı, güzel-çirkin, sağlıklı-sağlıksız, sağlam-sakat, zengin-yoksul, kentli-köylü, eğitilmiş-eğitimsiz,diplomalı-diplomasız,meslek sahibi veya niteliksiz, çalışan-çalışmayan,çocuklu-çocuksuz, çok çocuklu-az çocuklu gibi ayrıntılar olup, bunlarla ilgili tarafların delil sunmaları ve ayrıca yargıcın doğrudan araştırma yaptırması gerekir.

c) Elbette bu konuda uzman bilirkişilerden de yararlanılacaktır. Gene de son söz ve son değerlendirme yargıç tarafından yapılmalıdır. Kimi zaman tablolar ve toplanan deliller yeterli olmayabilir. Örneğin, yukarda bir Yargıtay kararını incelerken, 29 yaşında 4 çocuklu dul kadının AYİM tablosuna göre evlenme şansını %27 olarak belirlemiş ve bundan onsekiz yaşından küçük çocukların her biri için %5’erden toplam %20 indirim yaptıktan sonra %7 rakamını bulmuştuk. Ancak ne var ki, yaşam gerçekleri karşısında bu oranın bile fazla olduğu görüşünü savunmuştuk. Çünkü, dört çocuklu bir kadınla evlenmeyi göze alacak erkek bulma güçlüğüünün yanı sıra, kadının da dört küçük çocuğunu bırakıp başka bir kocaya gitmesi pek rastlanır bir durum değildir. Yaşam deneyimleri ve gözlem yeteneği olanlar, böyle bir durumda, kadının tek sığınağının kocasının ailesi veya kendi ana babasının yanı olduğunu çok iyi bilirler. Bu somut olayda, bizce, bilirkişinin ve yargıcın varacakları sonuç, 29 yaşında 4 çocuklu dul kadının hiç evlenme şansı bulunmadığı biçiminde olmalıdır.

d) Yargıtay’ın nikâhsız eşin evlenme olasılığının daha yüksek olacağına ilişkin kararları ülke gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Yurdumuzun bir çok yöresinde nikâhsız evlilikler yaygın bir biçimde sürdürülmekte olup, bunların resmi nikâhlı evliliklerden bir farkı bulunmadığı gerçeği görülmeli, evlenme şansı indiriminde nikâhlı-nikâhsız ayrımı kaldırılmalıdır.

e) Bize göre, kadını yeniden evlenmeye iten etkenler daha çok ekonomik zorluklardır. Gelenekler ve aile baskıları dışında, kadın eğer bir iş bulup çalışmakta ise, yeniden evlenmesi uzak bir olasılıktır. Ülkemizde erkek egemenliği kadını ezmektedir. Onları kölelikten ve ezilmekten ancak parasal olanaklar kurtaracaktır. Bu nedenle, evlenme şans oranları düşük tutulmalı, tazminattan fazla indirim yapılmamalıdır. Biz şuna inanıyoruz ki, ölen eşinden dolayı yüksek bir tazminat alabilen ve aynı zamanda sigorta kurumundan gelir bağlanan kadın, özgürlüğünden kolay kolay vazgeçmeyecek ve yaşı çok genç de olsa ikinci kez evlenmeyi pek düşünmeyecektir.
